

Завгородній А.В.

кандидат фізико-математичних наук,
завідувач кафедри економіки та інформаційних технологій
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини
вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»

Zavhorodnii Andrii

Mykolayiv Interregional Institute for Human Development,
Higher Educational Institution
“Open International University for Human Development “Ukraine”

МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВА РЕГІОНУ

MECHANISMS OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS TO ENTERPRISES OF THE REGION

У статті досліджується проблема залучення прямих іноземних інвестицій на підприємствах регіону (на прикладі Причорноморського економічного району). Розкривається зміст прямих іноземних інвестицій та їхньої ролі в розвитку економіки країни, досліджуються основні форми та механізми залучення прямих іноземних інвестицій. Наведено статистичні дані щодо розвитку прямого іноземного інвестування в Україні. Визначена динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України в 2010–2018 рр. Охарактеризовано пряме іноземне інвестування економіки України, розглянуто географічну структуру, яка формується під впливом багатьох чинників, основним серед яких є розвиток зовнішньоекономічних зв'язків зі стратегічними партнерами. Визначено, що інвестиційний процес в Україні гальмується низкою суб'єктивних і об'єктивних факторів, таких як політична й економічна нестабільність, часті зміни законодавства, повільні темпи приватизації, нерозв'язаність питань земельної власності тощо. Аналізуються проблеми залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства Причорноморського району та розроблено пропозиції з побудови ефективного механізму залучення прямих іноземних інвестицій.

Ключові слова: прамі іноземні інвестиції, спільне підприємство, вільна економічна зона, концесія, лізинг.

В статье исследуется проблема привлечения прямых иностранных инвестиций в предприятия региона (на примере Причерноморского экономического района). Раскрывается содержание прямых иностранных инвестиций и их роль в развитии экономики страны, исследуются основные формы и механизмы привлечения прямых иностранных инвестиций. Приведены статистические данные по развитию прямого иностранного инвестирования в Украину. Определена динамика прямых иностранных инвестиций в экономику Украины в 2010–2018 гг. Дана характеристика прямого иностранного инвестирования экономики Украины, рассмотрена географическая структура, которая формируется под влиянием многих факторов, основным среди которых является развитие внешнеэкономических связей со стратегическими партнерами. Определено, что инвестиционный процесс в Украине тормозится рядом субъективных и объективных факторов, таких как политическая и экономическая нестабильность, частые изменения законодательства, медленные темпы приватизации, нерешенность вопросов земельной собственности и тому подобное. Анализируются проблемы привлечения прямых иностранных инвестиций в предприятия Причерноморского района и разработаны предложения по построению эффективного механизма привлечения прямых иностранных инвестиций.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, совместное предприятие, свободная экономическая зона, концессия, лизинг.

The paper deals with the problem of attracting foreign direct investment to enterprises in the region (for example, the Black Sea Economic Region). The content of FDI and their role in the development of the country's economy are revealed, the main forms and mechanisms of attracting foreign direct investment are explored. The statistics on the development of foreign direct investment in Ukraine are

presented. The dynamics of foreign direct investment in the economy of Ukraine in 2010–2018, million USD has been determined. Characterizing the foreign direct investment of the Ukrainian economy, we consider the geographical structure that is formed under the influence of many factors, the main among which is the development of foreign economic relations with strategic partners. It is determined that the investment process in Ukraine is hampered by a number of subjective and objective factors, including political and economic instability, frequent changes in legislation, slow pace of privatization, decoupled land ownership issues and more. Attention is drawn to the fact that special attention of the government should be directed to prioritizing the use of those mechanisms that will most contribute to the development of sectors and regions that require significant revenues and determine the development of the economy as a whole. The problems of attracting foreign direct investments to the enterprises of the Black Sea region are analyzed and the proposals on the construction of an effective mechanism for attracting foreign direct investments are developed. The main obstacles that impede the large-scale attraction of foreign investments for the development of enterprises have been characterized by the following areas: the instability of legislation in Ukraine, high tax pressure, unwillingness of the overwhelming majority of Ukrainian partners to adhere to contractual obligations; the lack of developed investment projects that meet international standards; poor investment image of the country as a whole and low level of capitalization of corporate profits; insufficient level of legal and judicial protection of the rights of foreign investors and lack of a mechanism for investment risk insurance.

Key words: foreign direct investment, joint venture, free economic zone, concession, leasing.

Постановка проблеми. Динамічність і ефективність розвитку будь-якої системи багато в чому залежить від обсягів засобів, що спрямовуються на розширення наявних виробничих потужностей, їх реконструкцію на сучасному науково-технічному рівні, створення підприємств, які випускають продукцію з принципово новими споживчими властивостями. Сучасна економіка України гостро потребує капіталовкладень, нестача яких відчувається вже давно, а дефіцит щорічно зростає з великою швидкістю. Державний бюджет не в стані забезпечити капітальні вкладення навіть для здійснення простого відтворення.

Позбутися диспропорцій в економіці та посилити керованість економічними процесами на рівні окремих регіонів можна лише за допомогою глибоких і обґрунтованих структурних перетворень із залученням відповідних інвестиційних коштів, зокрема значних зовнішніх фінансових ресурсів. На сучасному етапі розвитку національної економіки, окремих регіонів теоретичне осмислення вітчизняними вченими проблеми залучення іноземного капіталу в його різних формах, розроблення ефективних механізмів залучення, особливо у формі прямих іноземних інвестицій, є актуальним і принципово важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти залучення коштів від іноземних інвесторів на вітчизняні підприємства розглядаються в наукових працях О.А. Базилінської, І.М. Бирка, П.М. Томич, Р.П. Качур, М.В. Ігнатенко, Б. Губського, О. Вовчак, Д. Лук'яненка, Т. Майорової, А. Переседи, О. Рогача, Л. Руденко, Д. Степанова, А. Сухорукова, В. Федоренка та ін. Натомість більшість дослідників не аналізують регіональні аспекти цієї проблеми.

Мета статті – дослідження механізмів залучення прямих іноземних інвестицій на окремі підприємства Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний рух капіталу – однобічне переміщення за кордон певної вартості в товарній чи грошовій формі з метою отримання прибутку чи підприємницької вигоди [6].

Основною причиною експорту (вивозу) капіталу за кордон є його відносний надлишок. Це знаходить прояв у насиченні внутрішнього ринку такою кількістю капіталу, коли його застосування на національному поприщі не приносить прибутку або веде до його зменшення. Пошук сфер прибуткового вкладення капіталу штовхає за межі національної економіки. В основі міжнародного руху капіталу лежать також процеси інтернаціоналізації виробництва, розвиток і поглиблення міжнародних економічних, політичних, культурних та інших відносин між країнами. Серед інших причин вивезення капіталу: відмінності у витратах виробництва, бажання обійти тарифні та нетарифні обмеження, захистити свій капітал від інфляції, непередбачуваності економічної і політичної ситуації в країні, прагнення на довгий період забезпечити задоволення своїх економічних, політичних та інших інтересів на території тієї чи іншої країни тощо.

Міжнародні (іноземні) інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу за кордоном з метою отримання прибутку.

Розрізняють дві основних форми іноземних інвестицій [4]:

- прями іноземні інвестиції;
- портфельні іноземні інвестиції.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) – капіталовкладення в іноземні підприємства, які забезпечують контроль над об'єктом розміщення

капіталу і відповідний дохід. За міжнародними нормами, частка іноземної участі в акціонерному капіталі фірми, що дає право такого контролю, – 25%, за американськими – 10%, австралійськими і канадськими – 50%. Прямі іноземні інвестиції здійснюються у формі створення дочірніх компаній, асоційованих (змішаних) компаній, відділень, спільних підприємств тощо. Сьогодні найчастіше створюються змішані компанії за участю місцевого капіталу.

ПІІ за міжнародною класифікацією поділяються на [2]:

а) вкладання компаніями за кордон власного капіталу (капітал філій і частка акцій у дочірніх та асоційованих компаніях);

б) реінвестування прибутку;

в) внутрішньокорпоративні переміщення капіталу у формі кредитів і позик між прямим інвестором та дочірніми, асоційованими компаніями і філіями.

Таким чином, здебільшого у міжнародній практиці вживається поняття «прямий» інвестор. Але слід знати і про інвесторів стратегічних. Стратегічний інвестор – це той, кого цікавить, як правило, купівля крупного пакету (від 50% і більше) для керування бізнесом. Вони активно цікавляться розміром підприємства та його питомою вагою на ринку [5].

Межа для підприємств із ПІІ в 10% капіталу, що належить іноземному інвестору, встановлена міжнародними організаціями умовно з метою забезпечення сумірності руху ПІІ. Зроблено це було на основі численних досліджень, які показали, що в сучасних умовах 10% – це частина капіталу підприємства, контроль над яким необхідний і достатній, щоби здійснювати контроль підприємства загалом.

Отже, прямі інвестиції включають в себе всі види інвестування – купування нових акцій чи звичайне кредитування, аби фірмі-інвестору належало більше 10% акцій зарубіжної фірми. Головна відмінність між прямим і портфельним (непрямим) інвестуванням зводиться насамперед до проблем власності та контролю.

В економіці країни прямі інвестиції мають більшу значущість порівняно з кредитами або іншими формами іноземної участі. Під час інвестування є пряма зацікавленість вкладника в ефективному використанні своїх коштів, оскільки віддача від інвестицій становить його дохід. Інколи воно зумовлює передавання виробничих секретів, надання нової технології, допомогу в організації виробництва та збуті продукції партнерам приймаючої країни.

Інвестиційні процеси є стратегічним фактором економічного зростання і структурної перебудови економіки. Вони нерозривно пов'язані з науково-технічним прогресом, який

прискорює процес нагромадження капіталу і розширює попит на нові засоби виробництва. Масштаби інвестицій визначають темпи нарощування виробничих потужностей, інтенсивність заміни старого обладнання новим, ступінь залучення робочої сили до виробництва, а загалом – сукупний попит на засоби виробництва, споживчі товари, послуги і темпи економічної динаміки.

Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України зображена на рис. 1.

У світовій практиці застосовується декілька механізмів залучення іноземних інвестицій. Будь-який із механізмів міжнародного інвестиційного співробітництва в Україні за умови високого рівня його ефективності надає країні та її суб'єктам господарювання низку поточних і перспективних переваг. Світовий досвід залучення іноземних інвестицій є придатним для умов України. Як свідчить практика функціонування спільних підприємств в Україні, іноземні партнери намагаються вкладати свої кошти в ті сфери економіки, де потрібні мінімальні вкладення, відбувається їх швидка окупність, може бути досягнута висока норма прибутку і більш-менш гарантована валютна виручка.

Іноземне інвестування може здійснюватися різними методами [4], через:

– розвиток контрактних форм співробітництва;

– злиття і придбання підприємств;

– створення власних філій, дочірніх компаній, спільних підприємств.

Контрактні (неакціонерні) форми інвестування:

– Експорт-імпорт – торгівля товарами та послугами – найпростіша форма проникнення на міжнародні ринки.

– Ліцензування – купівля-продаж права на нематеріальну власність (патенти, авторські права, програми, торгові марки, ноу-хау) на певний період. Цей спосіб організації виробництва за кордоном, який зводить до мінімуму капітальні витрати, забезпечує одержання в обмін на ліцензію активів інших фірм або доходів із ринків, недоступних для експорту або інвестицій. Плата за ліцензію може бути у формі: роялті – періодичних платежів у вигляді фіксованих ставок (3–5%) від доходу, пов'язаного з комерційним використанням ліцензії, або паушальних платежів – одноразових платежів за ліцензію.

– Франчайзинг – це передача продавцем (франшизером) права на використання своєї торгової марки покупцю (франшизі). Торгова марка для бізнесу покупця є найбільш важливим активом, завдяки чому продавець надає постійну допомогу покупцю в його бізнесі. Исто-

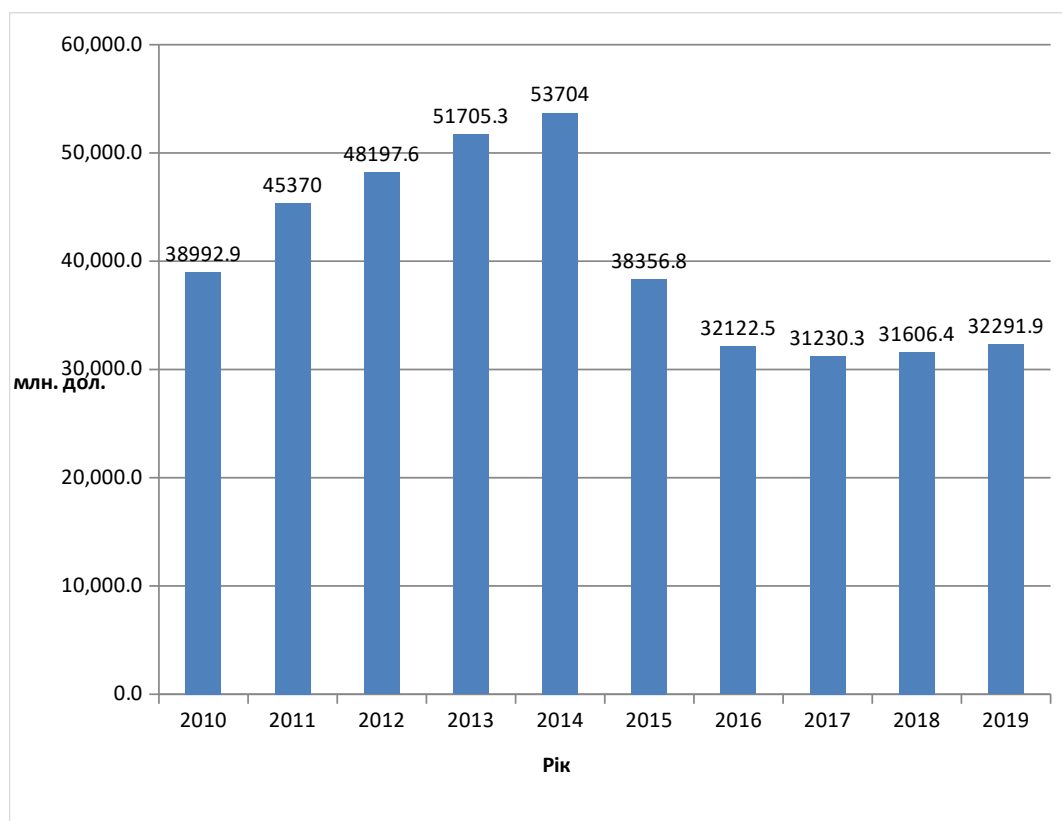

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України в 2010–2019 рр. (на початок року)

рія франчайзингу починається з XIX століття. В США 35% обороту роздрібною торгівлі – це франчайзинг (у Європі – 10%). Ця система охоплює майже всі види послуг, у тому числі ресторани і кафе, автосервіс тощо.

– Контракти на управління – засіб, за допомогою якого фірми можуть надіслати частину свого управлінського персоналу для надання підтримки фірмі в іншій країні або надання спеціалізованих управлінських функцій на певний період за встановлену плату. Талановиті менеджери – найважливіший актив фірми.

– Підрядне виробництво – зв'язки на основі внутрішньогалузевої спеціалізації. В його основі лежить поглиблення міжнародного поділу праці та внутрішньогалузевої спеціалізації (не за кінцевою продукцією, а за деталями, вузлами, комплектуючими виробами, технологічними процесами). У сучасному машинобудуванні тільки 15–20% усіх деталей є оригінальними, решта – взаємозамінні, їх виробництво виокремлюється в процесі розвитку промислової кооперації.

– «Проекти під ключ» – це укладання контрактів на будівництво підприємств, які передаються власникові для експлуатації у стані їх повної готовності. Це можуть бути фірми-виробники промислового устаткування,

будівельні фірми, консалтингові фірми, державні установи з виробництва певного виду продукції.

Привабливість контрактних форм інвестування полягає у тому, що вони здатні захистити активи фірм. Проте вони можуть породжувати проблеми:

- втрату контролю;
- можливе неадекватне використання ліцензій;
- можуть породжувати майбутніх конкурентів.

Тому, набуваючи досвіду, фірми збільшують свою безпосередню участь у міжнародних операціях через поширення інвестиційної діяльності, головним чином через створення власних зарубіжних фірм та у формі спільного підприємництва.

Власні зарубіжні фірми створюються за кордоном у вигляді:

- дочірньої компанії (subsidiary) – реєструється як самостійна компанія і має статус юридичної особи зі власним балансом. Контролює її батьківська компанія, яка володіє частиною акцій або всім капіталом;
- асоційованої (змішаної) компанії (associate) – відрізняється від дочірньої меншим впливом батьківської фірми, якій належить

суттєва, але не основна частина акцій. Змішані компанії, в яких іноземному інвестору належить більше від половини акцій, називають компаніями переважного володіння; якщо 50% належать іноземному інвестору і 50% місцевому – компаніями однакового володіння; якщо іноземний інвестор має менш ніж 50% акцій – змішаним підприємством з участю іноземного капіталу;

– відділення (branch) – не є самостійними компаніями та юридичними особами і на всі 100% належать батьківській фірмі. Відділення можуть мати форму представництва головної компанії за кордоном, партнерства, у тому числі і з місцевими підприємцями, рухомого майна (кораблі, літаки, нафтові платформи), що належить головній компанії і функціонує за кордоном не менше 1 року.

Спільне підприємництво – це діяльність, заснована на співробітництві з підприємцями, підприємствами й організаціями країни-партнера та їхньому спільному розподілі доходів і ризиків від здійснення цієї діяльності. Спільне підприємство – це організаційно-правова форма поєднання зусиль партнерів різних країн із метою здійснення спільної підприємницької діяльності.

Також виділяють організацію венчурних підприємств як один із механізмів залучення іноземних інвестицій.

Венчурна фірма – це дрібна чи середня інвестиційна фірма, зайнята науковими дослідженнями, інженерними розробками та їх кредитуванням. Уловлюючи і фінансуючи нові ідеї, венчурна фірма допомагає крупним компаніям розробляти новітні напрями науково-технічного прогресу.

Виділяють внутрішні венчури – малі фірми, які займаються розвитком передових технологій, що включаються у сферу діяльності великих корпорацій шляхом надання їм фінансових засобів, консультацій, експериментальної бази тощо. Операції, проведені такими фірмами, характеризуються підвищеним ступенем ризику.

Важливим механізмом залучення іноземних інвестицій є лізинг. Під лізингом вважається довгострокова оренда машин, обладнання й устаткування за збереження права власності на них за орендодавцем, яка регулюється Законом України «Про лізинг».

Лізинг не вимагає від підприємства великих витрат власних або залучених засобів. Спеціалізована лізингова компанія не надає підприємству кредит, а сама фінансує і здобуває для нього устаткування. Це устатку-

вання передається підприємству в тимчасове користування.

В економічній літературі виділяють фінансовий, операційний та імпортерський лізинг. Фінансовий лізинг передбачає виплату протягом періоду своєї дії сум, що покривають повну вартість амортизації устаткування або більшу її частину, а також прибуток орендодавця. Після закінчення терміну дії такої угоди орендоотримувач може: повернути об'єкт лізингу орендодавцю; укласти нову угоду на оренду цього устаткування; купити об'єкт лізингу за залишковою вартістю.

Головними перепонами, які перешкоджають широкомасштабному залученню іноземних інвестицій для розвитку підприємств району, є:

– нестабільність законодавства в Україні, великий податковий тиск, неготовність більшості українських партнерів дотримуватися договірних зобов'язань;

– відсутність у підприємств розроблених інвестиційних проектів, які відповідали б міжнародним стандартам;

– поганий інвестиційний імідж країни загалом та невисокий рівень капіталізації прибутку підприємств;

– недостатній рівень правового та судового захисту прав іноземних інвесторів та відсутність механізму страхування інвестиційного ризику;

– відсутність ефективного механізму державного регулювання з використання державного інвестиційного ресурсу та нецільове використання амортизаційних фондів;

– відсутність підготовлених фахівців для роботи у сфері інвестиційної діяльності та відсутність відповідної розвиненої фінансово-інвестиційної інфраструктури [7].

Висновки. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження особливостей залучення інвестицій в економіку України, слід наголосити на таких його головних результатах.

1. Рівень залучення іноземних інвестицій в міжнародні інвестиційні проекти залежить від інвестиційного клімату держави. Під інвестиційним кліматом слід розуміти сукупність усіх факторів, які враховуються потенційними інвесторами під час прийняття рішення про інвестування.

2. Обсяг іноземних інвестицій в економіку України є вкрай низьким, і за останній рік можна спостерігати зниження інвестиційної активності, незважаючи на те, що потреба української економіки в інвестиційних ресурсах становить не менше 60 млрд. доларів США. Державна політика щодо іноземних інвестицій є недосконалою і потребує змін.

Список використаних джерел:

1. Бирка М.І. Врахування сучасних світових і регіональних тенденцій прямого іноземного інвестування в процесі залучення іноземного капіталу на підприємства України. Інвестиції: практика та досвід. 2014. 10. С. 56–61.
2. Бирка М.І. Сутнісна характеристика прямих іноземних інвестицій. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та міжнародне підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». 2012. № 727. С. 301–308.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення: 25.09.2019)
4. Ігнатенко М.В. Особливості процесу залучення іноземних інвестицій в економіку України. Економічний вісник університету. 2016. Вип. 29(1). С. 57–65.
5. Качур Р.П. Прямі іноземні інвестиції та їхній вплив на реальний сектор економіки України. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2012. Вип. 22.15. С. 249–253.
6. Тесля С. Прямі іноземні інвестиції як економічна категорія, їх суть та класифікація. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. № 19(3). С. 131–139.
7. Худавердієва В.А. Стратегія залучення іноземних інвестицій у економіку України / В.А. Худавердієва // Фінанси України. 2014. № 6 С. 62–71.
8. Чернишова Л.О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л. О. Чернишова, В. В. Сазанова // Бізнес Інформ. 2016. № 4. С. 87–90.

References:

1. Byrka M.I. (2012) Sutnisna kharakterystyka pryamykh inozemnykh investytsiy [Intrinsic characteristics of foreign direct investment]. Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Management and International Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Development Problems. vol.727. pp. 301–308.
2. Byrka M.I. (2014) Vrakhuvannya suchasnykh svitovykh i rehional'nykh tendentsiy pryamoho inozemnoho investuvannya v protsesi zaluchennya inozemnoho kapitalu na pidpryyemstva Ukrayiny [Taking into account current world and regional tendencies of foreign direct investment in the process of attracting foreign capital to Ukrainian enterprises]. Investment: practice and experience. no. 10. pp. 56–61.
3. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny (2019), Kyiv. Available at: www.ukrstat.gov.ua. (accessed 25.09.2019)
4. Ihnatenko M.V. (2016) Osoblyvosti protsesu zaluchennya inozemnykh investytsiy v ekonomiku Ukrayiny [Features of the process of attracting foreign investments in the economy of Ukraine]. University Economic Bulletin. no. 29. pp. 57–65.
5. Kachur R.P. (2012) Pryami inozemni investytsiyi ta yikhniy vplyv na real'nyy sektor ekonomiky Ukrayiny [Foreign direct investment and their impact on the real economy of Ukraine]. Scientific Bulletin of the National Forestry University of Ukraine. vol. 22.15 pp. 249–253.
6. Teslya S. (2009) Pryami inozemni investytsiyi yak ekonomichna katehoriya, yikh sut' ta klasyfikatsiya [Foreign direct investment as an economic category, their essence and classification]. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. vol. 3 no. 19. pp. 131–139.
7. Khudaverdiyeva V.A. (2014) Stratehiya zaluchennya inozemnykh investytsiy u ekonomiku Ukrayiny [The strategy of attracting foreign investment in the economy of Ukraine]. Finance of Ukraine. no. 6. pp. 62–71.
8. Chernyshova L.O. (2016) Osoblyvosti zaluchennya ta stymulyuvannya inozemnoho investuvannya v Ukrayini [Features of attraction and stimulation of foreign investment in Ukraine]. Business Inform. no. 4. pp. 87–90.